

ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ВІДНОВЛЮВАНА ЕНЕРГЕТИКА В УКРАЇНІ - ДЕКЛАРАЦІЯ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?

Енергоефективності та відновлюваній енергетиці як сфері діяльності в Україні в останні роки приділялася велика увага з боку держави, і це не сповільнило позначитися на активності в даній сфері. Візьмемо тільки минулий рік: пройшов Міжнародний економічний саміт за участю Президента України в м. Донецьку, на якому однією з головних тем була енергоефективність, проведені дві всеукраїнські тематичні виставки. Цього року - безліч круглих столів і конференцій, у тому числі й за ініціативи іноземних посольств. Постійні заклики Прем'єр-міністра порушити питання щодо ефективного використання енергоресурсів як наріжне для практично всіх міністерств і відомств.

Нормативно-законодавча база, що регламентує енергоефективність, поповнилася таким стратегічним документом, як "Програма енергоефективності на 2010-2015 роки" (далі Програма). Також нещодавно Верховною Радою прийнятий Закон "Про основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2020 року" (далі Закон), у якому намітився очевидний погрес: нарешті і в нашій країні ув'язані екологія з енергоефективністю, що давно зроблено у світі. Наприклад, зазначено, що при розробці програм наукового й інноваційного розвитку необхідно враховувати потребу в раціоналізації та оптимізації природокористування, зокрема технологічного переоснащення виробництва шляхом енергозбереження, розвитку відновлюваних та альтернативних джерел енергії, а також збільшення обсягу використання джерел енергії з низьким рівнем викидів двоокису вуглецю.

Здавалося б, при такій увазі до даної сфери за енергоефективне майбутнє економіки України можна бути спокійними, але... Уважне ознайомлення із цими документами та рядом інших нормативних актів сильно насторожує. Вищезгадана Програма містить кілька принципових структурних помилок та невірних концептуальних підходів, і ті кілька доповнень та змін, які до неї вже встигли внести, ситуацію не виправили.

Наприклад, для будь-якої мислячої людини, не говорячи вже про професіоналів, зрозуміло, що відноситься до "відновлюваних джерел енергії". Це сонце, вітер, вода, тепло землі. Але в Програмі закладено більше мільярда гривень, спрямованих на фінансування робіт із проектування відновлюваних джерел енергії. Очевидно, ці творіння Природи чи Всевишнього когось не влаштовують, бо ж передбачається стягнути за свавільне, без затвердженого проекту, їхнє створення. У Законі пішли далі - заклали завдання розвитку відновлюваних джерел енергії. Можливо, іронія в таких серйозних речах недоречна, але, перефразовуючи відомого поета, отримуємо, що ці люди змусять сонце світити яскравіше!

Деякі цифри, які декларуються в документах, інакше як "амбіційними" не назвеш. Вражає збільшення обсягу використання відновлюваних та альтернативних джерел енергії на 25 відсотків до 2015 року й на 55 відсотків до 2020 року від базового рівня. Ось тільки читаючи слова "від базового рівня", отримуєш всю гіркоту розчарування. Якщо сьогодні базовий рівень відновлюваної енергетики за різними оцінками становить від 0,7 до 0,9 відсотків, то не досягти й 1,5 відсотка до 2020 року - дійсно "амбіційні" плани. Навіщо потрібні тоді багатомільярдні державні програми? Тільки для обґрунтування списання бюджетних засобів?

Окремо слід сказати про якість подаваних НАЕР, а нині й Держенергоефективністю, законопроектів. Обурення в профільному Комітеті Верховної Ради звучать із вуст депутатів усіх політичних сил. Це вже не смішно, коли, приміром, шахтний газ-метан пропонується вважати не альтернативним видом палива й відповідно зняти преференції, що стосуються його використання. Це удар по одному з найважливіших вітчизняних альтернативних енергосистем.

Чому питання щодо спрощення використання біогазу непокоїть народних депутатів, але не хвилює Держенергоефективність? Чому не вносяться зміни в закони, що регулюють відповідальність за порушення законодавства при нераціональному використанні енергосистем. Уже півроку практично не ведеться державний нагляд за цим питанням.

Чому взагалі не розглядається питання про полегшення процедури підключення малих та середніх генеруючих потужностей у сонячній і вітровій енергетиці до мереж та доступу їхнім можливостям законодавства, регулюючого "зелений тариф"? Чи на це табу? Питання можна ставити й ставити.

Якщо в програмних документах закладені такі стратегічні помилки, то що говорити про нормативні документи, які реалізують тактичне виконання?

Саме до таких нормативних документів відноситься Постанова № 444 КМУ, прийнята ще в 2008 році та регламентуюча ввезення в Україну енергоефективного устаткування й матеріалів, аналогів яких у нашій країні не виробляється. При цьому даються преференції - митні пільги й звільнення від ввізного ПДВ. Донедавна Постанова виконувалася цілком коректно й дійсно стимулювала ввіз енергоефективного устаткування. Поступово ситуація змінювалася, а 24 січня 2011 року була прийнята Постанова № 36 КМ, якою вкотре збільшено перелік такого устаткування. Мало того, що список поповнився "стрічковими конвеєрами", аналоги яких успішно виробляються в Україні, так до нього потрапили металоконструкції й кріпильні елементи (металовироби). Тобто наші чиновники цілком серйозно вважають, що десь у світі прогрес дійшов до

того, що вже виробляються "енергоєфективні" шестигранні болти і гайки, рейки, стійки, й саме такі, як виявляється, потрібно завезти у країну аж на 43 мільйони євро. Таким чином, тільки на ввезенні металокопункцій та металовиробів бюджет недоотримає більше 80 мільйонів гривень ввізного мита й ПДВ. Втрати бюджету, викликані необґрунтованим ввезенням устаткування, аналоги якого виробляються в Україні, ідуть на сотні мільйонів.

Поповнення списку імпортом устаткуванням, аналоги якого випускаються в Україні, мало того, що вихолощує первісний принцип Постанови № 444 давати пільги тільки на таке устаткування, що не виробляється в Україні, але ще й ставить вітчизняного виробника в гірші умови. Якщо завезений аналог за всіх інших рівних умов звільняється від ввізного мита й ПДВ, то хто купуватиме "своє" свідомо дорожче? Особливо незрозуміла ситуація, коли це "своє" виготовляється на заводах, що належать людині з першого ешелону значимості в українському бізнесі.

Різниця в підході до питань енергоєфективності в Україні та за кордоном принципова: за деклараціями в нас рідко доходить до практичного втілення. У тій же Європі, перш ніж видати директиву, оцінюється потенційна можливість, виробляється стратегія, розробляється план дій, призначаються дати реалізації. Якщо життя вносить корективи, то вносяться зміни до директивних документів. Ми ж декларуємо багато, а виконуємо мало. Наприклад, ще в 2006 році абсолютно правильно було вирішено, що потрібно переходити від нормування витрат енергоресурсів до стандартів енергоєфективності, але відтоді ще жоден(!) стандарт із першого десятка, розробка якого розпочата в 2008 році, не був доведений до впровадження. Другий приклад: в "Енергетичній стратегії України на період до 2030 року" приймалася в розрахунок установка вітрогенераторів потужністю до 1 МВт, а сьогодні від інвесторів надходять пропозиції про монтаж такого устаткування від 2,5 МВт і вище! Це чудово, але хто подбає про зміну відповідних значень у програмному документі?

Безумовно, у нас є спеціальні органи, які повинні вносити подібні пропозиції, але після адмінреформи НАЕР дивно трансформувалася, одержав не цілком коректну назву: "Державне агентство з енергоєфективності та енергозбереження України" і невіразні функції. Мало того, що про відновлену енергетику забули, так ще й законодавча ініціатива у функціях не проглядається, оскільки статус агентства дані повноваження, суворо кажучи, не передбачає. До того ж саме словосполучення "енергозбереження України" не коректне: до поняття "держава" входить багато складових, де "енергозбереження" за визначенням не може бути застосовано. А доля Державної інспекції з енергозбереження, реально дієздатного органа, виявилася плачевною. Після 15 років роботи вона ліквідована, для передачі функцій іншому органу буде потрібно не менше року роботи над нормативними актами. Буде, очевидно, не до самої енергоєфективності.

Як підтвердження з'явився новий поворот подій з Постановою КМУ № 444. Як сказано в Постанові КМУ № 80 від 9 лютого 2011 року, вносяться зміни, що змушують задуматися про навмисне шкідництво з однієї сторони й бажання приховати правду про одержувані пільги з іншої сторони. Перша новела - повноваження Державної інспекції з енергозбереження з проведення державної експертизи проектів та наступного контролю за реалізацією проектів

передані існуючому лише в Указі Президента Державному агентству з енергоєфективності та енергозбереження України. Органу, що не має ні штату, ні бюджету, ні відповідної нормативної бази. У такий спосіб експертизу повинні проводити на всю Україну три керівники цієї структури. Фактично мова йде про абсолютне ручне керування з колосальними можливостями для корупційних дій. Друга новела - з переліку устаткування прибираються пункти таблиці, в яких вказуються кількість, вартість устаткування (матеріалів). Таким чином суспільство буде позбавлено права знати, яку суму пожертвував бюджет на конкретний проект та яку кількість "енергоєфективних болтів" планується завести.

Ознайомлення з новою Постановою КМУ № 841 "Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, енергозбереження та альтернативних видів палива" викликає суперечливі почуття. Під егідою спрощення регулятивних функцій державних органів відбувається фактичний розвал державного впливу на сферу енергоєфективності.

Вкотре вражає здатність українських держчиновників не просто позбуватися "зайвої" роботи, а й перекладати її на плечі своїх же менш розторопних колег. Держенергоєфективність умудрилася зіпхнути нормування енерговитрат підприємств на відомства та місцеві адміністрації, залишивши за собою право лише на контроль у ході можливих перевірок. Звідки візьмуться в місцевих адміністраціях фахівці, які розбираються в нормуванні енерговитрат підприємств, нікого не хвилює. Тобто в підсумку будуть фікція й корупція. А потім буде ще більша корупція в момент перевірки. Саме для цього прибрали оцінні критерії перевитрат енергоресурсів. Тепер чиновник Держенергоєфективності сам буде визначати, що є перевитрати, а що ні. І знову ні слова про те, що завалено програму переходу на загальнодержавні стандарти енергоспоживання. Весь інший пил у Постанові із заміни назв нічого по собі не несе. Крім імітації роботи. Навіщо кваліфікувати когенераційні установки чиновникові без технічного висновку? Просто папірець? Навіщо кваліфікувати альтернативне паливо окремим документом? Щоб бути причетним до "зеленої енергетики" і не пускати туди неугодних?

Ось і виходить: стратегія й тактика в даній сфері останнім часом не цілком відповідають своїй важливості в державному масштабі, відсутній професіоналізм в оцінці ситуації та визначенні пріоритетів, проте навіть таку політику в державі реалізовувати та контролювати за великим рахунком комусь. На сьогодні першими керівниками цього напрямку є чиновники, що не мають навіть технічної освіти. Як можна займатися відбором технічних рішень і визначати технічні пріоритети, будучи далекими від базових технічних знань? Залишається сподіватися на здоровий глузд тих, хто, незважаючи ні на що, інвестує в сферу енергоєфективності, впроваджує енергоєфективні технології та проводить енергозберігаючі заходи, буде генерацію електричної й теплової енергії з використанням джерел відновлюваної енергії та скидного енергопотенціалу, розуміючи, що альтернативного шляху немає у всього людства.

*Почесний президент Асоціації "Всеукраїнське об'єднання "Фонд енергоєфективних інвестицій",
Консультант Комітету Верховної Ради України з питань паливно-енергетичного комплексу, ядерної політики та ядерної безпеки
І.Ю. Черкашин*